

341 NOLU EDİRNE ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE: 1825-1827 YILLARI ARASI EDİRNE'DE SOSYAL HAYAT*

Ülkiye Özer¹

Öz

Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olan Edirne, tarih boyunca Balkan coğrafyasında stratejik bir konuma sahip olmuştur. Bugün pek çok kurumun görevini bünyesinde toplayan kadılık müessesesi, Osmanlı Devleti'nde bulunduğu bölgenin yargı, idari, beledi ve noter gibi işlemlerini yerine getirmekteydi. Bu süreçte kadı veya yardımcılar tarafından bu işlemlerin kayıtlarının tutulduğu kadı sicilleri, pek çok tarihi bilgiyi içermektedirler.

Bu çalışmanın amacı, 1825-1826-1827 yıllarına ait Edirne şer'iyye sicilinin projeksiyonuyla dönemin toplumsal tarihine bir nebze de olsa katkıda bulunmaktır. Sicil, kısa bir zamanı kapsamına rağmen Edirne'nin sosyal, iktisadi, idari ve yargı tarihine ait önemli bilgiler içermektedir. Daha çok Osmanlı halkının günlük yaşamını içeren bu defterde mülk satışı ve icarı, alacak, boşanma, nafaka, cinayet, hırsızlık, yaralama, tecavüz, mahalleden ihraç, ihtida, miras, hizmet bedeli, keşif ve hakaret davaları gibi konular yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Kadı Sicilleri, Mahkeme, Osmanlı Toplumu

THE SOSYAL LIFE IN EDİRNE BETWEEN 1825-1827 YEARS: ACCORDING TO THE OF NUMBERED 341 EDİRNE REGISTER

Abstract

The Edirne second capital of the Ottoman State, has been strategic position of geography Balkan in the course of history. Kadı institution that used to perform today much of works institutions, was performed business, where in region become of the Ottoman State such as jurisdiction, administration, municipality and notary. Records kadı in which this of period works recorded by the kadı or his assistants, are contains very much information history.

The aim this of study, is contribute to also a few in history society period which with the procektion in Edirne saharia record that includes in the years 1825-1826-1827. Record, is covering the significant informations of the social, economic, administration and juridical history of the Edirne although a short period of time record period. The sharia record includes consist of subjects that mostly including the daily life of the Ottoman peoples. The notebook contains of issues such as the renton and sale of property, receivables, divorce, alimany, murder, theft, injury, rape, expulsion from the neighborhood, conversion, inheritance, pay service, discovery death, disagreement.

Keywords: Edirne, Kadı Registers, Court, Ottoman Society

* Bu çalışma "341 Nolu Edirne Şer'iyye Sicilinin (H. 1241-1242 / M. 1825-1826) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi" adlı tezden türetilmiştir. Çalışma tezin tümünü değil sadece belirli bir kısmını kapsamaktadır.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, ulk.ozer23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0235-0325

Geliş Tarihi (Received): 14.08.2020; **Kabul Tarihi (Accepted):** 09.12.2020

Atıf/Citation: Özer, Ü. (2020). 341 Nolu Edirne Şer'iyye Siciline Göre: 1825-1827 Yılları Arası Edirne'de Sosyal Hayat. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 221-236. **DOI:** 10.47140/kusbder.780668

Giriş

Osmanlı Devleti'nde köy ve nahiyeler dışındaki diğer idari yerleşimler yargı merkezleriydi ve kadılar da görevlerini burada icra etmekteydi (Akgündüz, 2009, s. 16). Kadı efendinin görevini yaptığı yere kaza denilmekte olup kaza, bugün ilçe adını alan bölgelerdi (Uzunçarşılı, 2014, s. 91).

Şer'iyeye mahkemeleri (*meclis-i şer'*) Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, Tanzimat Dönemi'ne kadar her türlü hukuki sorunun görüşüldüğü kurumlardandı (Aydın, 2010, s. 83). Belediye, alım-satım, vekâletname gibi her türlü işlem burada karara bağlanırdı. Devletin herhangi bir konu hakkında gönderdiği fermanların uygulanması ve infaz işlemleri de kadılar aracılığıyla yerine getirilirdi (Uzunçarşılı, 2014, s. 91). Zira Osmanlı kadısı hem mülki, askeri, beledi, mali hem de adli sahalara kapsayan geniş bir görev alanına sahipti (Ortaylı, 2001, s.69).

Mahkeme işlemleri sonucu yazılan hüccet, tereke, i'lâm gibi belgeler *sicil-i mahfuz* adıyla kadı sicillerinin ön tarafına kayıt edilmişken, İstanbul'dan gönderilen ferman, emir, buyuruldu, berat, tezkere gibi kayıtların suretleri de *sicil-i mahfuz defterlü* olarak defterin arka kısmına kayıt edilmiştir. Ayrıca İstanbul, Bursa, Edirne ve Şam gibi büyük kentlerde tutulan belgeler, türlerine göre ayrı ayrı defterlerde tutulmuş² olup, diğer küçük kazalar da ise bütün kayıtlar aynı defterde kayıt edilmiştir (Uğur, 2010, s. 9).

1. 341 Numaralı Edirne şer'iyeye sicili hakkında

Şer' kelimesi lugâta Allah'ın emri, hâdis, âyet, kıyâs-ı fukahâ ve icmâ-i ümmet esasları üzerine kurulmuş olan din kaideleri anlamlarına gelmektedir. *Sicil* kelimesi resmi evrakların kaydedildiği *kütük* (Devellioğlu, 2016), *şer'iyeye* de şeriatla ilgili olan duruma denmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, özellikle mali ve idari konularda titizlikle her şeyin denetim altında tutulmasını sağlamak için kayıt altına alma sisteminin örneklerinden biri de şer'iyeye sicilleri veya kadı defterleridir. Oldukça zengin bir içeriye sahip olan bu defterler, günümüzde geçmişini aydınlatması bakımından paha biçilemez orijinal belgelerdir.

Şer'iyeye sicilleri ihtiva ettikleri konuları itibariyle Osmanlı'da aile, hukuk, iktisat, sosyal ve yerel tarih çalışmalarına birinci el kaynak teşkil etmeleri bakımından oldukça kıymetlidirler (Uğur, 2010, s. 8). Bu kıymetlilerden biri de elimizdeki çalışmaya konu olan 341 numaralı (1825-1827) Edirne şer'iyeye sicilidir. Sicil, mahkeme sonucu veya resmileştirilmiş sosyal konulara dair işlemlerin kaydı alınmış bilgileri içeren *sicil-i mahfuz* defteridir. Osmanlı'nın günlük yaşantısından kesitler sunan bu defter, 1825-1826-1827 yıllarını kapsamakla birlikte 148 sayfa ve 430 belgeden oluşmaktadır. Defterde birinci sırada mülk satışı ve kiralama işlemleri, ikinci sırada alacak davaları, üçüncü sırada ise boşanma ve nafaka davaları yer almıştır. Diğer vakalar ise hizmet bedeli, nikâh işlemi, ihtida belgesi, ölüm keşfi, cinayet, tecavüz, hırsızlık, hakaret davaları, keşif işlemleri, darp ve yaralama, müsadere, aklını yitirenlerin darüşşifaya gönderilmesi, miras, mer'a ve esnaf anlaşmazlıkları, köle azadlığı, vakıf icarı ve şartnamesi vs. gibi konulardan oluşmaktadır.

Tablo 1: 341 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicilindeki Belgelerin Konu Dağılımları

Konu	Adet
Ev, Çiftlik, Hayvan, Eşya, Hisse ve Dükkân satışları	146
Bağ-bahçe, Arsa ve Tarla Satışları	16
Alacak Davaları	68
Alacağı Aldığına Dair	5
Nikâh İşlemleri	6
Mehr-i Müeccel Talep Davaları	5

² Büyük kentlerde tutulan tereke defterleri (ölen kişinin eşyaları, mülkü vs.) ayrı tutulmuştur. Ö. Lütfü Barkan bu defterlerden Edirne Askeri Kassamına ait (1545-1659) defterleri inceleyip önemli sonuçlar ortaya koymuştur (Yılmazçelik, 1998, ss. 162-163).

Muhâlaa İle Boşanma Davaları	41
Talâk İle Boşanma Davaları	9
Nafaka Davaları	22
Nikâhlı Bir Kadınla Evlenme	1
Emzirme Davası	2
Kayınpederini Şikâyet Etme	1
Karısının Eve Dönmesi ve Ona İtaat Etmesi Hakkında	1
Hizmetinin Karşılığını Aldığına Dair	6
Hizmeti Yarım Bırakma Davası	1
İcar-ı Sağır (Çocuğun Hizmete Verilmesi) Belgeleri	4
Buluğ ve Rüşd Çağı Belgeleri	4
Mahalleden İhraç Davaları	2
Cariye Nikâhı	1
Hisse Paylaşımı ve İcar Belgeleri	5
Vakıf Şartnamesi	1
Vakfın Zapt Edilmesine Dair	2
Miras Taksimleri ve Miras Davaları	18
İhtida Edenler (Din Değiştiren)	10
Emanet Bırakma Belgesi	1
Ölüm Keşfi ve Hasar Keşfi Belgeleri	3
Sirkat (Hırsızlık) Vakaları	7
Kazf (İftira) ve Şetm (Küfür) Davaları	5
Darp ve Cerh (Yaralama) Davaları	11
Katl (Cinayet) Davaları	7
Fi'l-i Şen (Tecavüz) Davaları	2
Kundaklama, Mer'a Anlaşmazlığı ve Hayvanların Verdiği Zarar Davaları	6
Dârüşşifaya Gönderilenler	6
Esnaf Anlaşmazlığı	3
Esnaf Kethüdasının Azil Ettirilmesi	1
Mahkemeye Kâtip Tayinleri	6
Edirne Kadısının Azline Dair	1
Kışla Alayı İçin Kurşun Talebi	1
Sandık Eminliği ve Beytülmal Teslim Edilen Mülkler	3
Aklını Yitiren Mustafa Rasım ve Kara Hasan'ın Eşya Listeleri	2
Öldürülmüş Yeniçeriye Ait Bargirlerin Satışı Hakkında	2
Eşkıya Uzun İbrahim'in El Konulan Eşyası	2
Serhat Mübayacısı Halil Bey'in El Konulan Eşyası	1
Mütevelliye Açılan Dava	1

2. Evliliğe dair konular

2.1.Nikâh

İslâm hukukunda nikâh işlemi iki şahidin huzurunda ve *nikâh akdi* ile yapılmaktadır. Osmanlı'da nikâhlar, hâkim denetiminde din görevlileri tarafından kıyıldığı gibi bazen de mahkemede kadı huzurunda da kıyılmıştır. Fakat evliliğin İslâm dininde özel bir yere sahip oluşu, zamanla nikâhın dini-hukuku bilen hukukçu veyahut da din görevlisi huzurunda yapılması önem kazanmıştır (Aydın, 2010, ss. 279-280).

Tezimize konu olan Edirne kadı defterinde mahkemede gerçekleşen nikâhların az olduğu görülmekle³ birlikte bunlar 6 adettir. Bu belgelerde sadece bir kadının erkeğe talip olduğu görülürken, diğer belgelerde erkekler kadına talip olmuş ve nikâhlar kıyılmıştır. Nikâh esnasında kız babasının ve şahitlerin genellikle orada hazır olmasıyla ve belirlenen mehr-i müeccel ardından nikâhlar kıyılmıştır (EŞS, No. 341, ss. 40-1/2, 59-2/3). Ayrıca nikâh işlemi kadı isteği doğrultusunda mahalle imamı tarafından da gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Daye Hatun Mahallesi imamına yazılan nikâh izni belgesinde, Ümmügülsüm'ün kocasının Mora Seferi'nde şehit olduğu tespit edildikten sonra bu haber doğrulanmış ve Ümmügülsüm'ün ona talip olan Yüncü Ali ile nikâhlanabileceği bilgisi geçmektedir (EŞS, No. 341, s. 63-2/1.).

2.1.2. Nikâhlı bir kadınla evlenme

Evli bir kadınla evlenme, İslâm hukukunda bâtil olarak kabul edilip uygun görülmemiştir. Bu evliliği gerçekleştiren erkeğin, iyi ve kötü hali göz önünde bulundurularak buna göre hafif veya bedeni cezalar verilmiştir. Eğer bir kadın, birbirinden bağımsız bir şekilde hareket eden iki veli veya ayrı ayrı yetki verilmiş vekiller aracılığıyla evlendirilmiş ise burada nikâh zamanının önceliği önemli sayılmıştır. Bu durumda İslâm hukuku, tarihi erken olan nikâhı uygun bulup, sonraki tarihte kıyılmış olan nikâhı da bâtil saymıştır. Eğer ki her iki nikâh tarihi de tespit edilemez ise her iki nikâh da geçersiz sayılıp kabul görmemiştir (Cin, 1988, ss. 152-153).

İncelediğimiz kadı sicilinde bu konu yalnızca bir dava kaydına yansımıştır. 21 Aralık 1826 tarihli davada, Bihruz Mahallesi'nden Mehmed, il dışında iken nikâhlı karısı Fatma mahkeme gününden üç sene önce, Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Onbaşı Osman ile evlenmiştir. Mehmed ise mahkemede “Fatma'nın hâlâ onun nikâhında olduğunu” belirtip davacı olmuştur. Belgenin devamında Mehmed eşinin kendisine geri dönmesini istemiş. Mahkeme de Fatma'nın ilk eşinin nikâhında olduğuna karar kılmıştır (EŞS, No. 341, s. 21-2/4).

2.2. Mehr-i Müeccel (Nikâh Bedeli)

Nikâh akdi (mehr-i müeccel) kocanın nikâh sırasında devamında veya evliliğin sona ermesi durumunda evlendiği kadına para ya da mülk gibi vermek zorunda olduğu bedeldir (Cin, 1988, s. 210).

Defterde kadınların mehr-i müeccellerini almak için açtıkları davalarda, mehir olarak eşya, altın ve para verildiği görülmektedir. Ayrıca bazı belgelerde eşlerin, boşanıp sonradan davacı olmaları arasındaki zaman farkına rağmen mehir bedellerini aldıkları görülmektedir. Örneğin, Ağaç Pazarı'ndan Hatice, mahkeme gününden 6 sene önce boşandığı eşi Mehmed'e açtığı davada mehr-i müeccelini istemektedir. Belgede Hatice, yüz elli kuruş mehr-i müeccel bedeli olarak “dört adet yastık, bir sini altı adet altın, bir orta kilim, bir şalvar, bir entari, bir İngiliz şalı kuşak, bir fes, bir çift altın küpe, eşya ve parayı talep ettiğini” belirtmektedir. Mehmed ise bu eşyaları ve parayı inkâr eder “mehr-i müeccelinin sadece yüz kuruş olduğunu ve bu miktarı da Hatice'nin emriyle babasına verdiğini” söyler. Ancak bu parayı verdiğini ispatlayamayınca, yüz kuruşu Hatice'ye teslim etmek zorunda kalır (EŞS, No. 341, s. 33-1/1).

Diğer bir belgede Yıldırım Bayezid Mahallesi'nden Rukiyye nâm Kıpti, mahkeme gününden beş buçuk sene önce eski eşi Mustafa'dan “talâk şeklinde boşandıklarını ancak mehr-i müecceli olan üç yüz kırk kuruş kıymetinde eşya ve altınlarını Mustafa'dan alamadığını” belirtip davacı olmuştur. Mustafa ise mehr-i müeccelin sadece kırk kuruş olduğunu ve Rukiyye'nin istediği eşyayla birlikte bunu ona teslim ettiğini söyler, bu teslimatı yaptığını mahalle sakinlerinin şahitliğiyle de destekleyip ispat eder (EŞS, No. 341, s. 38-2/2).

Kayıtlardaki mehr-i müeccel davaların içinde erkeklerin de eşlerinden eşya talep ettikleri görülmektedir. Örneğin, Hacı Sarraf Mahallesi'nden Mehmed, eşi Emine Hatun'dan mahkeme

³ Sicilde nikâh kayıtlarının az olmasının nedeni, kadı huzurunda gerçekleşmeyen nikâhların da olduğunu göstermektedir. Bkz. (Aköz, 2004, s. 94).

gününden iki ay önce boşanmış ve Emine'nin elinde olan eşyalarını talep ettiğini belirtmektedir (EŞS, No. 341, s. 4-1/3).

2.3. Boşanma ve Nafaka

Nafaka için belirtilen şartlarda, nafaka verenin mali durumu ve çevrenin örf ve adetleri göz önünde bulundurularak nafaka belirlenirdi. Koca, boşandığı eşinin gerekli ihtiyaçlarını (yiyecek, giyecek, barınma vs.) karşılamak zorundaydı (Erbay, 2006, s. 282). Çocuk nafakasinda ise kız evlat büyüyüp evleninceye kadar, erkek çocuk da çalışıp kendi geçimini sağlayıncaya dek nafakalarının karşılanması gerekiyordu. Fakat çocuğun bir mülkü varsa bakımı bu mülkünden karşılanır eğer yoksa ihtiyaçları babası tarafından karşılanırdı (Cin, 1988, s. 119).

İncelediğimiz sicilde mülk satışları ve alacak davalarından sonra en çok yer kaplayan konu boşanma ve nafaka işlemleridir. Defterde karşılıklı boşanma (*muhâlaa ve hula*) davaları 41, *talakla*⁴ boşanma davaları da 9 adettir. Talakla boşanmaların çoğu da *talâk-ı bain* şeklinde sonuçlanmıştır.

Boşanmaya dair dava kayıtlarında daha çok kadınlar mahkemeye başvurup boşanma talebinde bulunmuş ve birkaç istisna dışında bu davaların hepsinde boşanma işlemi gerçekleşmiştir. Ayrıca kadınlar, boşanma karşılığında mehr-i müeccellerinden ve bakım masraflarından da vazgeçmişlerdir.

Nafaka belgelerinin birçoğu çocuk nafakası için açılan davalardır. Genellikle nafaka miktarı babanın maddi durumuna göre belirlenmiştir. Boşanma davalarında eş hamile ise dava ona göre şekillenmiştir. Bunların bazılarında mahkemenin, anne karnındaki çocuğun dahi eğer doğarsa bakımının kim tarafından karşılanacağı ve nafaka miktarını boşanma esnasında karara bağladığı görülmektedir. Ayrıca annenin isteği doğrultusunda çocuğun bakımını üzerine aldığı ve mehr-i müeccelinden de vazgeçtiği görülmektedir. Örneğin, Arabacı el-Hâc Hamza Mahallesi'nden Fatmatü'z-zehra eşi Ali'den boşanmak istediğini, Ali'nin zimmetinde kırk kuruş mehr-i müeccelinden de vazgeçeceğini beyan edip davacı olmuştur. Belgenin devamında "Ali'den hamile olduğunu ve eğer çocuk doğar ise dokuz yaşına kadar çocuğun bakımını kendi mülkünden karşılayacağını" belirtip, bu şekilde çocuğunun bakım ve masraflarını kendi üzerine alıp boşanmıştır (EŞS, No. 341, s. 36-2/1).

Dava kayıtları arasında çeşitli sebeplerle ortada kalan çocukların bakım ihtiyaçları dede veya ninelerine kaldığı görülmektedir. Örneğin, Aişe Hatun Mahallesi'nden Hatice Hatun, "kızının öldüğünü ve kızının bir mülkünün de olmadığını, ortada kalan torununun bakımını karşılamaya gücünün de yetmediğini" belirtip, mahkemededen torununun babası Mustafa'nın nafaka vermesini talep etmiştir (EŞS, No. 341, s. 49/2-1).

Belgeler arasında boşanmış eşlerden, babanın çocuğuyla ilgilenmediği konusunda bir annenin davacı olduğu ve mahkemenin de babanın çocukla ilgilenmesi hükmüne vardığı görülmektedir. Örneğin, Selim Giray'dan boşanmış olan Emine, oğlunun bütün bakım masraflarını kendi üzerine alıp büyütüştür. Ancak "çocuğunun artık sekiz yaşında olduğunu ve babasının terbiyesine muhtaç olduğunu" belirtip, Selim'in çocuğuyla ilgilenmesi için davacı olmuştur (EŞS, No. 341, s. 20-1/1). Yine dikkat çeken bir diğer dava kaydında da yaşlı ve bakıma muhtaç olan bir annenin kendi oğlundan nafaka talep ettiği ve mahkemenin de diğer nafaka miktarlarından fazla olarak günlük anneye otuz para verilmesini kararlaştırdığı görülmektedir. Örneğin, Kızıl Mescid Mahallesi'nden Fatma "hasta ve yaşlı olduğunu bir mülkünün de olmadığını" belirtip, oğlu Mustafa'dan kendisine nafaka vermesi için davacı olmuştur (EŞS, No. 341, s. 47-1/3).

⁴ "Talak", kocanın tek taraflı olarak yaptığı ve mahkemenin de belirlediği kararla gerçekleşen boşanmaları ifade eden bir terimdir (Aydın, 2010, s. 286).

3. Topluma dair konular

3.1.1. Şehir halkı

Edirne'nin 1825-1826-1827 yıllarını kapsayan kadı sicilinde, Osmanlı toplumunun diğer şehirlerinde olduğu gibi farklı kültürlerin ve inançların burada da var olduğu görülmektedir. *Müslüman, Hristiyan, Yahudi, Rum, Ermeni, Bulgar, Kıpti* gibi dini ve etnik unsurların ortak alanları paylaştıkları, birbirileriyle alışverişte buldukları gözlenirken genellikle Müslim ve gayrimüslimler ayrı ayrı mahallelerde oturmuşlardır. Şer'î mahkemeye başvuran gayrimüslime İslâm hukuku uygulanmış, bazen mahkemede yemin için *İncil'e* de başvurulmuştur. Boşanma vakalarında Müslim ve gayrimüslimler birbirilerine yakın bir sayıda boşanmıştır. Sicilde kadın gayrimüslimler için *Nasraniye*, erkek için de *zummi*, oğlu anlamında *veled-i*, kızı anlamında ise *bint-i* kelimeleri kullanılmıştır. Ayrıca Müslümanlar için *Molla, Beşe, el-Hâc, Ağa, Seyyid, Şeyh, Efendi, Hatun, Hanım* gibi lakaplar kullanılırken, gayrimüslimler için de *Eci (Hacı)* lakabı kullanılmıştır.

Edirne'de kürkçü, tüccar, celepçi (hayvan taciri), sarrac (eyer ve koşumla uğraşan), yüncü, seyis, fırıncı, aşçı, arabacı, nalband, çömlekçi, canbaz (hayvan taciri), kazzazcı (ipekçi), bozacı, debbağ (derici), ser-mihman (konuk ağırlayan), orducu esnafı gibi bugün üzeri tozlanmış pek çok meslek ve esnaf grupları bulunmaktaydı. Yine halk değirmenci, bostancı, çoban, bekçi, tahtacı, tuğlacı, tavukçu, papuçcu, keçeci, sabuncu, çizmecici, balıkçı, börekçi, buzcu, süpürgeci gibi çeşitli ihtiyaçları karşılayan meslekleri icra etmekteydi. Ayrıca şehir dışından buraya tüccarlık yapanların da geldiği, şehrin ticari ulaşımında nehirlerin de aktif kullanıldığı görülmektedir.

Kadınların sosyal ve iktisadi hayatta aktif olduğu, satılan / kiralanın ev, bağ-bahçe, arsa, vakıf hissesi ve dükkân ortaklarından oldukları han, hamam ve çiftlik işlettikleri gözlenirken, vekilleri vasıtasıyla da olsa yargıya başvurup haklarını aramaları, yargı mekanizmasının büyüklüğünü göstermektedir. Genellikle kadınlar maddi durumlarına göre çocuklarının nafakalarını üstlerine almışlardır. Bu örneklerden de kadınların mülk sahibi olduklarına varılabilir. Ayrıca çocukların ücret karşılığı sütannelerine verildiği ve kimsesiz, yoksul çocukların da istihdam edildiği görülmektedir. Yine net olmamakla birlikte Edirne'de çok eşliliğin yaygın olmadığı ve normal bir ailenin çocuk sayısının da en fazla 3 ya da 4 olduğu görülmektedir.

Edirne'nin günlük yaşamı hakkında kesitler sunan belgelerimizden hareketle, bu dönemde insanların güreş ve al-taşı müsabakası gibi spor ve sosyal etkinlikleri yaptığı görülmektedir. Ayrıca şehirde asayiş ve sükûnete önem verildiğinden iftira ve küfür vakalarının mahkemeye taşındığı, bu tür olaylarda mahallelinin ve şahit rollerinin etkin olduğu, yine topluma aykırı gelen davranışları sergileyenlerin de mahalleden ihraç edildiği görülmektedir.

3.1.2. İhtida hareketleri

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı Devleti, kendi bünyesinde farklı dinleri barındırmaktaydı. Bazen bu farklı dinlere mensup kişiler, kendi dinlerini bırakıp İslâm'ı seçmiş ve bu olaya da *ihtida* denilmiştir (Selçuk, 2014, s. 53).

Sicildeki ihtida belgelerinde 10 kişi din değiştirip Müslüman olmuştur. Müslümanlığı seçenlerin gayrimüslim ismi değiştirilerek Müslüman ismi verilmiş ve bu işlem mahkeme huzurunda resmileştirilmiştir. İhtida edenlerin çoğunluğu erkeklerden oluştuğu görülürken, Müslüman olduktan sonra Müslüman biriyle nikâhlanan iki kadını görmekteyiz. Örneğin, Eylemensi adlı kadın, Müslüman olduktan sonra Leyliye ismini almış ve mehr-i müecceli belirlenip Musa adlı kişiyle nikâhları kıyılmıştır (EŞS, No. 341, s. 18-2/2). Bir başka belgede Aşçı Mustafa'nın cariyesi mahkemede nikâhı kıyılmadan önce sahibi tarafından azad edilip Müslüman olduktan sonra Zahide adını almıştır. Devamında Rusçuklu Ahmet ile nikâhları kıyılmıştır (EŞS, No. 341, s. 12-1/3).

3.1.3. Köle

İslâm hukukunda erkek ya da kadın köle (cariye) yalnızca efendisinin izniyle evlenebilirdi. Köle efendisi tarafından zorla da evlendirilebilir ancak köle azad edildiği zaman bu evliliği iptal etme hakkına da sahip olabilirdi (Aydın, 2010, s. 237). Yukarıda ihtida kısmında belirtilen cariye nikâhı bu duruma örnek verilebilir.

Köle ne mülk edinme hakkına ne de miras bırakma hakkına sahipti. Zira bırakılsa bile bu mülk doğrudan efendisinin olurdu (Aydın, 2010, s. 237). Köle bir eşya olarak değerlendirilir ve ölen sahibinin terekesine eşyalarıyla birlikte kayıt edilirdi. Örneğin, sicilde Sultan Selim Taş Odaları Mahallesi'nden Muhittin Rasım Efendi aklını kaybetmiş olduğundan, yetkililerce bu kişinin mülklerine el konulmuştur. Rasım Efendi'nin oldukça zengin kitap ve eşyaları içinde 930 kuruş kıymetinde cariyesi de eşya listesinde satışa çıkarılmış ve bunlar müzayede sistemiyle Rasım'ın bakım masrafları için satılmıştır. Bir başka dava kaydında Mehmet'in, eşi Emine'nin adına verdiği mülkleri içinde sekiz yaşında Canfera adlı cariyenin ismi de geçmektedir (EŞS, No, s. 42-2/3).

3.1.4. Hizmet bedeli

Şer'iyeye sicillerinin muhteva bakımından ne kadar zengin olduğunu ortaya koyan bir diğer konu ise hizmet bedeli kayıtlarını içeren belgelerdir. Osmanlı kadılık müessesesi günümüzdeki belediye ve noter hizmetlerini yerine getirdiğinden, sicilden hareketle ücretle çalışan kişilerin, çalışma karşılığını aldıklarına dair işlemi mahkemede resmileştirdiklerini görmekteyiz.

Defterdeki 13 adet hizmet bedeliyle ilgili belgelerden, bir kısmı hizmet karşılığının verildiğini mahkeme yoluyla resmi hale getirilmiş belgelerdir. Diğerlerinde de çalışma ücretini isteme davaları olup bir tanesi de hizmeti yarım bırakmayla ilgili dava kayıdır.

Belgelerde hizmet karşılığı olarak genellikle eşya verilmiş ve çoğunlukla eşyayı alanlar da kadınlardır. Örneğin, Papa Kaçnoz Mahallesi'nden Marina, halasına 13 yıl hizmet etmiş ve bunun karşılığında üç yüz elli kuruş kıymetinde eşya almıştır (EŞS, No. 341, s. 16-1/2).

Hizmeti yarım bırakma davasında, işveren Hüseyin Ağa, çiftliğinde çalıştırmak üzere Milo ve Pano adlı zimmilerle iki yüz elli kuruş ücret karşılığında bir sene için anlaşmıştır. Ancak Pano ve Milo bu süreyi tamamlamayınca mahkemelik olmuşlardır. Mahkemede bunların bu süreyi tamamlamalarına karar kılınmıştır (EŞS, No. 341, s. 24-2/1).

3.1.5. İcar-ı Sağır (Çocuğun Kiralanması / Hizmete Verilmesi)

Osmanlı toplumunda *evlatlık* kurumunun yanında *ahretlik* adı altında vazifeli olarak aileye dâhil edilen ve katıldığı aileye mirasçı olma gibi hiçbir hakkı olmayan çocuklar da bulunmaktaydı (Ortaylı, 2018, s. 156). Koruyucu aile konumundaki *icar-ı sağır* uygulamasında, varlıklı aileler yoksul aileyle anlaşarak çocuklarını uygun bir ücretle kendilerine hizmet etme karşılığında kiralar ve bunu kadı huzurunda da tescil ettirmişlerdir. Bu sistemle aileye dâhil edilen çocuklara *besleme*, *manevi evlat*, *ahretlik* gibi adlar verilmiştir (Kurt, 1998, s. 80). Bu şekilde kimsesiz ve yoksul çocukların barınma ve istihdamı sağlanırdı.

Sicilde Edirne'de de *icar-ı sağır* uygulamasının olduğu ve bu şekilde bakıma muhtaç, çalışabilecek yaşta olduğu düşünülen kimsesiz ve yoksul çocukların varlıklı ailelerin hizmetine verildiğini görmekteyiz. Muhtemelen hizmet bedeli kısmında çalışma karşılığı olarak aldıkları eşyayı mahkemede resmi hale getiren kadınların birçoğu da bu şekilde istihdam edilmişlerdi.

Belgelerde çocuk başkasının himayesine verilirken *icar-ı sağır*, *isticar*, *icar olunması* şeklinde belirtilmiştir. Devamında hizmet bedeli olarak kararlaştırılan meblağın bir kısmını bakımına harcanmasına, kalanın da çocuk *rüşd çağına* gelince kendisine teslim edilmesi şartı ortaya konulmuştur. Örneğin, Ada Nahiyesi'ne bağlı Ahur Karyesi'nden Mustafa, "kızı Aişe'nin vefat ettiğini ve bir mülkünün de olmadığını ortada kalan yedi yaşındaki torununun babasının da sakat olduğunu" söylemektedir. Kendisinin, "çocuğa nafaka ve terbiye verecek kudretinin olmadığını ve Fatma adlı kadının Emine'yi ondan talep ettiğini" belirtmiştir. Mahkemede aylık onar paraya,

bunun beş kuruşunun Emine'nin bakımına, geriye kalan beş kuruşun da kız rüşd çağına gelince ona teslim edilmesi koşuluyla çocuğu Fatma'ya kiralamıştır (EŞS, No. 341, s. 62-2/2).

Sicilde, kimsesi olmayan çocuğun hizmete verilmesiyle ilgili iki dava kaydı mevcuttur. Burada gayrimüslim çocukların Müslüman olduktan sonra Müslüman kişinin hizmetine verildiği görülmektedir. 1827 tarihli belgede, Daye Hatun Mahallesi'nden kimsesiz on yaşındaki çocuk mahkemede Müslüman olduktan sonra Mehmed adını almış ve Hasan Ağa'ya her ay on kuruş ücret karşılığında kiralanmıştır. Burada da belirlenen on kuruştan sekizinin çocuğun bakımına, iki kuruşun da biriktirilip çocuk rüşd çağına gelince ona teslim edilmesi şartı beyan edilmiştir (EŞS, No. 341, s. 75-2/2). Bir diğer belgede de annesi ve babası olmayan Aişe, mahkeme kararıyla her sene otuzar kuruştan on beş kuruşun kızın bakımına harcanmasına, geriye kalanın da kız rüşd çağına gelince ona teslim edilmesi şartıyla Edirne'de *şifahane hamamcısı* olan Habibe'nin hizmetine verilmiştir (EŞS, No. 341, s. 67-1/3).

Sicildeki icar-ı sağır uygulamasında, bazı çocukların reşid olunca çalışma karşılıklarını aldığı görülmektedir. Ancak bu belirtilen ve kararlaştırılan meblağın ancak bu tür çocukların karın tokluğuna çalıştırıldıkları ve önemli olan hususun bunların bir aileye dâhil edilmeleri olduğu görülmektedir. Yine çoğunluğun kız çocuklarından oluşması ve bu kızlarında genelde hizmetlerinin karşılığı olarak giyim, döşek, mutfak malzemeleri gibi ihtiyaca yönelik eşya alması bunun bir barınma ve istihdam sistemi olduğunu açıklamaktadır. Örneğin, Kebe Yayıc Mahallesi'nden rüşd çağına gelen Fatma, beş sene Mehmed'in evinde çalışmış ve hizmetinin karşılığını toplamda yüz on kuruş kıymetinde eşya ve yetmiş kuruş nakit parayı Mehmed'ten aldığını mahkemede resmi hale getirmiştir. Bu eşyalar bir dizlik, bir libas, bir tülbent, bir şalvar, bir entari, bir gömlek, bir fes, bir havludur (EŞS, No. 341, s. 70-1/2). Başka bir belgede Müşru Nasraniye, Karabot zımminin evinde altı sene hizmet etmiş ve buna karşılık iki yüz kırk kuruş kıymetinde eşya ve iki adet altını aldığını mahkemede resmileştirmiştir (EŞS, No. 341, s. 43-1/3).

3.1.6. Mahalleden ihraç

Osmanlı şehirleri, birbirilerini tanıyan ve yine birbirilerine kefil olabilecek kişilerin birlikte yaşadığı ortak alanların bütünü oluşturmaktaydı (Ergenç, 1984, s. 78).

Osmanlı mahalle sakinleri, namus ve ahlâk dışı gibi davranışlarla kendilerini rahatsız eden ya da varlıklarından rahatsızlık duydukları kişileri mahalleden ihraç etme⁵ / kovma hakkına sahiplerdi. Zira bir mahallede oturanlar kanuna göre, burada meydana gelen bir olayın çözülmesinde suçlu belirlenmemiş ise ortaya çıkan zararı karşılamaya sorumlu tutulmuşlardı (Ergenç, 1984, s. 75).

Sicilde, mahalleden ihraçla ilgili iki dava kaydı bulunmaktadır. Davacı olanlar genellikle mahallenin ileri gelenleri *imam, berber, bölükbaşı, çorbacı* gibi kişiler olurken, şikâyetçi, şahit ve mahallenin ileri gelenlerinin sayısının bir hayli fazla olması, mahalleden ihraç edilmede sayı ve nüfuzlu kişilerin belirli rol oynadığını göstermektedir. İhraç davaların birinde Evliya Kasım Paşa Mahallesi sakinleri, Fatmatüz-zehra adlı kadını uygunsuz davranışlarından dolayı mahalleden ihraç edilmesini istemişlerdir. Mahkemede beş gün içinde ihracın gerçekleşmesine karar kılmıştır (EŞS, No. 341, s. 14-1/1).

Diğer ihraç dava kaydı ise mahalleden ihraç edilmeleri istenen bir karı-kocayla ilgilidir. Umur Bey Mahallesi sakinleri, evli olan Abdi ve Aişe çiftinin, “etrafa kin ve öfkeli sözler sarf ettiklerini ve uyarılara rağmen bir türlü davranışlarını düzeltmediklerini” belirtip davacı olmuşlardır. Mahkemede bunların ihracına karar vermiştir (EŞS, No. 341, s. 14-2/3).

3.1.7. Hayvanların verdiği zararlar

Edirne'nin günlük yaşamından kesitler sunan sicildeki dava kayıtlarından çıkan farklı bir diğer konu da hayvanların sebep olduğu vakalar olmuştur. Burada da yargının takip edeceği kanunlar bulunmaktaydı. İslâm hukukunda bu tür vakalarda hayvan sahibinin olayda bulunma durumuna

⁵ Bkz. Namahren olan kadının mahalleden ihracı (Küçük, 2013, s. 189).

göre verilecek ceza belirlenmiştir. Hayvan sahibi kasten olaya sebep olmuş ise bundan doğacak olan zararı karşılamak zorundaydı. Bu durumda olaya neden olan hayvanın itlaf edilmesi söz konusu olmuştur. Olay esnasında hayvanın üzerinde binicisi olması, hayvanın çiğnemesi, ısırması gibi eylemlerden binici sorumlu tutulup hayvanın itlaf edilmesi uygulanmamıştır (Akgündüz ve Cin, 1989, s. 203).

Sicilde hayvan sahibinin olaya sebep olduğunu içeren 2 kayıt mevcuttur. Birinci dava kaydında ortaya çıkan zararın hayvanın sahibi tarafından karşılanması belirtilmiş iken diğer davada olay ispat edilmediğinden hayvan sahibi bir ceza almamıştır. Örneğin, 31 Temmuz 1826 tarihli belgede Zen Firuz Mahallesi'nden Fatma, vekili vasıtasıyla "İsmail'in yolda geçerken bargirine değnekle vurduğunu ve at arabasının küçük kızının üzerinden geçip bir ayağının kırılmasına diğerinin de yerinden çıkmasına sebep olduğunu" belirtip davacı olmuştur. Devamında araya giren kişiler vasıtasıyla kızın annesine doksan kuruş verilmesi üzerine mahkeme sonuca varmıştır (EŞS, No. 341, s. 9-2/3).

Diğer dava kaydı da saldırgan bir ineğin sebep olduğu olay hakkındadır. Üsküdar Nahiyesi'ne bağlı Sulün Karyesi sakini Hüseyin, aynı köyden Halil'e ait ineğin "nisvan (kadın) taifesine karşı saldırgan olduğunu ve bu durumu daha önce de şikâyet ettiklerini fakat Halil'in ineği köyden göndermediğini ve ineğin hamile olan eşine saldırdığını, eşinin bu darbeden dolayı düşük yaptığını" belirtip davacı olmuştur. Ancak olay ispatlanamadığı için Halil suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 33-1/4).

3.1.8. Ölüm keşfi

Şer'iyye sicillerinde ölen kişinin ölümünün gerçekleştiğine dair tahrir ve keşif işlemleri kayıt edilip⁶, bir şekilde bu durum resmileştirilmiştir.

Defterde ölüm keşfiyle alakalı 2 adet belge bulunmaktadır. Birinci belgede Mirahur Ayas Bey Mahallesi'nden Zeliha'nın kocası Mehmed, mahkeme gününden on ay evvel Anadolu Çeşme Yakası'nda ölmüştür. Bu durum şahitlerce de desteklenip mahkemede resmileştirilmiştir (EŞS, No. 341, s. 52-2/2). Ölüm keşfinin yer aldığı diğer belgede ise nikâh izninin yer aldığı dava kayıdır. Daye Hatun Mahallesi imamına yazılan bu belgede, Ümmügülsüm'ün kocası Selim mahkeme gününden bir yıl önce Donanma-yı Hümayun sefinelerinde Mora seferi sırasında şehit düşmüş ve bu haber Rusçuk Kasabası'ndan olan Süleyman tarafından mahkemeye bildirilmiştir. Aynı zamanda Süleyman buna şahitlik etmiş ve bu durum Ümmügülsüm'e de bildirilmiştir. Yazının devamında ise kadı adı geçen mahalle imamından, Yüncü Ali ile Ümmügülsüm'ün nikâhlarının kıyılması iznini vermiştir (EŞS, No. 341, s. 63-2/1).

3.1.9. Vasi / Vesayet

Aklını yitirmiş, küçük yaşta olanlar, yaşlılıktan hatırlama zorluğu ve mülkünü gereksiz yere israf edenler gibi hallere sahip olan kişilere, mal varlıklarını kullanma yetkisi bu durumları düzelmedikçe verilmezdi. İslâm hukuku bu kişilerin bakım ihtiyaçları, barınma ve mülklerinin korunup tasarruf edilmesi hakkını babalarına veya babalarının vasilerine, velilerinin vasilerine, hâkimlere, hâkim yoksa ise bunu Müslümanlara bırakmayı öngörmüştür (Özdemir, 1990, s. 1033).

Sicilde çoğunlukla yetim ve aklını yitirenlerin vasisi yer alırken, sosyal hayatta vasi rolünün önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Örneğin, Çöke Nahiyesi'ne bağlı Muhiddin Baba Tekkesi'nin olduğu köyde, Bıtn Baron öküz otlatırken Mustafa Baba tarafından darp edilmiş ve bu darptan dolayı ölmüştür. Baron'un kardeşi Burgo isimli haham davacı olup mahkemeden "öldürülen kardeşinin çocuklarına vasilik ettiğini ve Mustafa'nın bu çocuklara nafaka parası vermesini" istemiştir. Bunun üzerine mahkeme de çocuklara iki yüz elli kuruş verilmesini kararlaştırmıştır (EŞS, No. 341, s. 8-1/3).

⁶ Örnekler için bkz. (Güven, 2001, s.321; Küçük, 2013, s. 33).

Diğer bir belgede, Güreşçine Bahçeleri'nde vakıf çiftliği sahipleri olan yetimlerin vasisi Fatma Hatun, buradaki mülkleri onların adına idare etmektedir. Mahkemeye eşi aracılığıyla başvurmuş ve buradaki buzhane, han ve bahçedeki kiracılardan alacağı için davacı olmuştur (EŞS, No. 341, s. 4-2/4).

Kayıtlarda aklını yitiren iki kişinin vasisi yer almaktadır. Belgede Yelli Burgaz'da kalan Kara Hasan'a aklı yerine gelinceye kadar vasi tayin edilmiştir. Hasan'ın mülkleri de telef olacağından bunlar müzayedeye çıkarılarak satılmıştır. Bir diğer belgede de Bezzaz Mayor adlı Yahudi, aklını yitiren ve mahzende kalan kişiden (adı belirtilmemiş) alacağı için davacı olmuştur. Devamında aklını yitiren kişinin vasisi, bu borcun ispatından sonra aklını yitirenin eşya ve mülklerini satmış ve bu borç ödenmiştir (EŞS, No. 341, s. 34-1/1).

Ayrıca vasi olarak tayin edilenlerin bazen, gerek mülk sahiplerinden habersiz ya da gereklilikten bu kişilerin mülklerini sattığı da olmuştur (EŞS, No. 341, ss. 10-2/2, 60-2/2).

3.1.10. Akıl hastalığı

Sicilde aklını yitirmiş kişilere *mecnun*⁷ denilmiş olup bunlara ait 8 adet kayıt yer almaktadır. Belgelerde aklını yitiren kişilerin bazılarının Edirne'deki *darüşşifaya*, bazılarının da *tumarhaneye* gönderilip tedavi edilmeleri istenmiştir. Bu kişilerin mülkü varsa mahkeme izniyle buna yetkililerce el konulmuş ve aklını yitirenlerin bakım masrafları için mülkleri⁸ satılmıştır. Yine borcu var ise bu mülkünden tahsil edilmiş ve bu kişilere aklı yerine gelinceye kadar vasi tayin edilmiştir. Örneğin, Bezzaz Mayor aklını yitiren kişiden alacağı için davacı olmuştur. Belgenin devamında Mayor bunu ispatlamış ve aklını yitiren kişinin mülkleri satılıp hem borcu hem de nafakası karşılanmıştır (EŞS, No. s. 34-1/1). Yine aklını yitiren Rasım Efendi'ye vasi olarak Mevlevihane şeyhi Süleyman Baba tayin edilmiş ve bakımı için mülkleri satılmıştır. Ayrıca aklını yitirenlerin Edirne'deki darüşşifaya gönderilmesi bu sağlık merkezinin önemli bir tedavi merkezi olarak kullanıldığını da göstermektedir.

3.2. Suçlar

İnsanoğlunun bulunduğu ortamda, elbette ki suç unsurların da meydana gelmesi kaçınılmazdır. Edirne'nin bir buçuk yıllık mahkeme kayıtlarına yansıyan suç oranlarının, kentin büyüklüğüne göre bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Defterdeki belgelerin birçoğunun bu türden olduğu söylenebilir.

3.2.1. Sirkat (Hırsızlık)

Hırsızlık suçuna *had cezasının* verilmesi için öncelikle hırsızlık suçunun ispat edilmesi, iki kişinin şahitliği ve suçlunun da bu durumu kabul etmesi gerekli bulunmuştur. Ancak bu şartlardan herhangi birisinin eksik olması halinde suçluya *ta'zir cezası* verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca bu tür cezaların şer'iyeye sicillerine yansıyan örneklerinden hareketle uygulandığı da belirtilmektedir (Akgündüz ve Cin, 1989, ss. 268-269).⁹

Sicilde 7 adet hırsızlık vaka kaydı bulunmakla birlikte, bu davalarda olay ispatlanamadığı için suçlu olarak iddia edilen kişiye bir ceza da verilmemiştir. Genellikle çalınan altın, para, gümüş, at ve giyim eşyası olmuştur. Örneğin, Gülbahar Mahallesi'nden Derviş Murad evindeki "bir entari, bir şalvar, üç gömlek, bir çift altın küpe, bir altın yüzük ve bir de altınının komşusu Hüseyin tarafından çalındığını" belirterek şikâyetçi olmuştur. Ancak bu durumu ispatlayamamıştır (EŞS, No. 341, s. 21-2/2).

⁷ Mecnun kelimesinin birinci anlamı *cin tutmuş, deli, çıldırmış* anlamlarına gelirken, ikinci anlamı ise *deli gibi seven, tutkun* anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2016).

⁸ Genellikle mülklere el koyma gibi müsadere işlemleriyle Çirmen Sancağı mutasarrıfı ve aynı zamanda da Edirne muhafızı olan Seyyid Mehmed Paşa ilgilenmiştir. Bkz. (EŞS, No. 341).

⁹ *Ta'zir cezası* had ve cinayet suçlarında uygulanan cezalardaki gibi belirli bir cezası bulunmayan ve cezanın miktarı ve uygulanması da yönetici ya da hâkime bırakılmış cezalara denilmektedir (Başoğlu, 2011, s. 198).

Bir diğer belgede Musa adlı Yahudi Azadlı Karyesi'nde misafir olarak kaldığı Estako zımminin evinde, “iki yüz yirmi üç kuruş kıymetinde iki bargirinin Kıptiyan (Roman) tifesinden Hüseyin ve Süleyman tarafından çalındığını” belirterek davacı olmuştur. Ancak bunu ispatlayamadığı için Hüseyin ve Süleyman suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 35-2/4).

Dava kayıtları arasında hırsızlık olayının gerçekleştiği yerin, dükkân ve hamam gibi halka açık yerlerde yaşandığı görülmektedir. Örneğin, Hazinedar Sinan Bey Mahallesi'nden Ahmed Edirne'de gittiği *Oğlanlı Hamamı'nda* “akçe kise Medine altunu ve elli dört kuruş parasının Ahmed tarafından çalındığını” iddia etmesine rağmen bu durumu ispatlayamamıştır (EŞS, No. 341, s. 26-1/2). Diğer bir belgede Bazarcık Kazası'na bağlı Beşdere Karyesi'nden Yorgi zımmi, Kutucu İsmail ve Kahveci Hüseyin'in bozahane dükkânından yüz kırk kuruşluk akçesini çaldıklarına dair şikâyetçi olmuştur. Fakat bu durum da ispatlanamamıştır (EŞS, No. 341, s. 29-1/2).

3.2.2. Darp ve Cerh (Yaralama)

Yaralama eylemi *kasten* ve *hatayla* yapılan eylemler olarak iki kısma ayrılmıştır. Eğer olay kasten gerçekleşmiş ve bu suç kesinleşmiş ise suçluya *kıyas cezası* uygulanmıştır. Ancak kıyasın yapılması mümkün olamayacağından, İslâm hukukçuları bu konu konuda titiz çalışmalar yapmışlardır. Buna göre hem mağdur hem de suçlu arasında bir denklik olması gerekliydi. Kıyas cezasının uygulandığı esnada istenmeyen bir sonucun meydana çıkacağı durumlarda kıyas uygulanmazdı. Ayrıca mağdur olan kişi, kıyasın yerine diyet cezasına razı olursa *diyet cezası* uygulanırdı. Bununla birlikte genellikle yaralamaya dair cezalara diyet cezası verildiği varsayılmaktadır (Aydın, 2010, ss. 200-201).

Sicilde darp ve yaralamaya ait 11 adet belge yer almaktadır. Bu yaralama eylemlerinin bazıları çocuklar yüzünden meydana gelmiştir. Örneğin, Akmesicid Mahallesi'nden Agraşta, Bahçıvan Dosto'nun sekiz yaşındaki oğlunu dövmesiyle olay mahkemeye taşınmıştır. Agraşta mahkemede, “oğlunu darp sırasında savunurken Dosto'nun onu darp etmesinden iki kemiğinin yerinden çıktığını” belirtip davacı olmuştur. Dosto ise mahkemede çocuğu darp ettiğini kabul etmiş fakat annesini darp etmediğini belirtmiştir. Devamında Agraşta bu durumu ispatlayamadığı için Dosto suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 25-1/1). Diğer bir dava kaydında Saçlı Dede Mahallesi'nden Co zımmi ve komşusu Vasir küçük kızlarının kavgası esnasında olaya dâhil olmuşlar ve bu durum mahkemeye intikal etmiştir. Olay esnasında Vasir bıçakla yaralanmış ve Co durumu kabul ettikten sonra mahkeme Vasir'e yirmi kuruş yaralama bedeli ödenmesine karar vermiştir (EŞS, No. 341, s. 33-1/3).

Darp ve cerh vakalarında bu eylemleri gerçekleştirenler arasında kadınlar da yer almıştır. Ayrıca bu dava kayıtlarından hareketle, mahkemede doktor teşhisinin de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Umur Bey Mahallesi'nden Hatice, Zeyneb'in mahkemeden üç gün evvel annesi Elife'yi başından “darp ve cerh” ettiği iddiasıyla davacı olmuştur. Hatice bu darp yüzünden “annesinin yatağa düştüğünü” belirtmiş ve bu durumu mahkemede şahitlerce de desteklemiştir. Devamında mahkeme, mağdurun sağlık durumu hakkında bilgi veren cerraha on kuruş ve iyileşinceye kadar masrafları için günlük kırk para nafaka ödenmesini kararlaştırmıştır (EŞS, No. 341, s. 50-2/1).

Darp ve yaralama olaylarının bir kısmı da tarla ve hayvanlar yüzünden çıkan kavgalardan dolayı mahkemeye taşınmıştır. Çöke Nahiyesi'ne bağlı Gayber Karyesi'nin imamı Molla Ali tarla yüzünden çıkan kavgada Çoban Mustafa tarafından saçma ile yaralanmış ve sonrasında Mustafa'dan davacı olmuştur (EŞS, No. 341, s. 48-2/3). Bir diğer dava kaydında Havas Mahmud Paşa Kazası'na bağlı Osmanlı Karyesi'nden Kara Hüseyin, “bostan bekçisi Hasan'ın öküzünün bağlarına girdiğini ve sol ayağının bu olay sonucunda saçma ile yaralandığını” belirtip davacı olmuştur. Devamında mahkeme yüz yirmi kuruş bedel ödenmesine karar vermiştir (EŞS, No. 341, s. 15-1/3).

Dava kayıtlarında eşler arasında gerçekleşen darp vakalarına da rastlamaktayız. Örneğin, Korina Nasraniye kocası Dülger Vasi'nin “bakımını karşılamadığını, kendisini bazen darp ettiğini ve

bazen de tartıştıklarını” söyleyip davacı olmuştur. Mahkemede Vasi'nin bir daha eşini darp etmeyeceğine ve bir yere gittiğinde ona aylık yirmi kuruş nafaka ödeyeceğine dair karar vermiştir. Ayrıca bu davada mahkeme huzurunda Vasi'nin babası da oğluna kefil olmuştur (EŞS, No. 341, s.34-2/2).

3.2.3. Katl (Cinayet)

Öldürme esnasında katilin bir alet kullanmış olması, bunu kasten yaptığı bir eylem olarak kabul edilmiştir. Kasten öldürme teşebbüsünde bulunan suçlunun suçu sabit görüldüğünde *kıyas* (*öldürme*) cezasına başvurulmuştur. Ancak *maktulün* (*öldürülen*) yakınlarından birisi kısastan vazgeçip *diyete* (*para cezası*) razı olabilir ya da suçluyu karşılıksız affeder ise kıyas uygulanmazdı (Akgündüz ve Cin, 1989, s. 271).

Sicilde yer alan 7 adet *katl* vakalarında daha çok faili meçhul davalar yer almaktadır. Şer'iyeye sicillerinde cinayet olayının ispatlanması durumunda ölüm cezaları¹⁰ dahi verildiği bilgisi geçmektedir. Ancak incelediğimiz sicilde katl davalarının çoğunda suç ispatlanamadığından, böyle bir cezanın verildiği bilgisi de yer almamaktadır. Ayrıca genellikle ölümlerin birçoğu da darp ve yaralama sonucu meydana gelmiştir. Örneğin, Çoban Kasabası'na bağlı Alacuka Karyesi'nden Pavlo zımmi, Kıpti Mehmed'in “piştovla oğlu Petro'yu darp edip yaraladığını ve oğlunun bir gün içinde öldüğünü” belirtip davacı olmuştur. Ancak Pavlo bu durumu ispatlayamadığı için Mehmed suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 24-2/4). Diğer bir belgede, Camii Arda Kasabası'ndan Taşo zımmi, “babasının Köse Hamza Karyesi'nde geceleyin *Hadika-i Hassa*¹¹ ustalarından Mustafa Ağa tarafından darp edildiğini ve babasının bu darptan dolayı bir hafta içinde öldüğünü” belirtmiştir. Fakat bu vaka da ispatlanamamıştır (EŞS, No. 341, s. 29-2/3).

Dava kayıtlarında katilin, *maktulün* ailesiyle “bedel-i sulh” olarak para karşılığında anlaşmaya vardığı görülmektedir. Örneğin, Umur Bey Mahallesi'nden Raşına, Rum asıllı Milo tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Bunun üzerine davacı olan aileye Milo zımmi tarafından Raşına'nın annesine yüz elli ve Raşına'nın kızına da yüz elli kuruş ödeyerek dava sonuçlanmıştır (EŞS, No. 341, s. 59-2/2).

Cinayet davalarında olayın aydınlatılması için mahkeme tarafından olay yeri inceleme başlatılıp durum tespiti soruşturması yaptırıldığı görülmektedir. 1827 tarihli belgede kâtip Mehmed, olay yeri incelenmesi için Manastır Nahiyesi'ne bağlı Burgos Karyesi'ne gitmiştir. Kâtip, Bakkal Aştırayd zımminin ölümüyle ilgili Burgos ve bu köye yakın Saralিয়েgi Karyesi sâkinleri olan Müslim ve gayrimüslimleri sorguya çekmiştir. Verilen bilgilere göre, Aştırayd Hoca Karyesi'nde birkaç al-taş müsabakası esnasında Pani zımminin attığı bir taşla yaralanmıştır. Ardından bir gece bu köyde kalmış, iki gece de başka bir köyde kaldıktan sonra Aştırayd Burgos Karyesi'ne gelip burada ölmüştür. Bu yapılan soruşturma ardından kâtip, ölenin kimsesi olmadığından eşyalarını satıp bir miktar parasıyla birlikte bu bilgileri kaydetmiştir. Devamında mahkemede bu olayda kimseyi sorumlu tutmamıştır (EŞS, No. 341, s. 61-2/3).

Dava kayıtlarında mahkemede doğruyu söylemeleri için kişilere yemin ettirildiği görülmektedir. Örneğin, Hüseyin babasının, “Mustafa ve Mehmed tarafından önce bıçaklandığını ve oracıkta başına taşla vurulup öldürüldüğünü, üzerindeki para ve eşyalarının da gasp edildiğini” belirtip davacı olmuştur. Bunun üzerine mahkeme Mustafa ve Mehmed'e yemin ettirmiş fakat cinayet delil yetersizliğinden dolayı çözümlenememiştir (EŞS, No. 341, s. 5-1/1).

3.2.4. Fi'l-i Şen (Tecavüz)

Fi'l-i şen ırza geçme eylemine denilmektedir. Irza geçme, İslâm hukukunda zina suçu içinde görülmüş ve zinaya verilen cezanın ırza geçme suçunda da kullanıldığı varsayılmıştır (Konan, 2011, ss. 155-164). Osmanlı'da tecavüz suçlarına verilen cezalar genellikle *kürek çekme*, *nefy*, *değnek*, *pranga*, *tazminat*, *hapis* hatta tecavüz suçuyla birlikte olay, cinayet ve eşkıyalık gibi ek

¹⁰ Örnek için bkz. (Güven, 2001, ss. 224-225).

¹¹ *Hadika-i Hassa* Edirne'de “Yeni Sarayın dinlenme ve avlanma alanıydı” (Ağırhan, 2009, s. 73).

bir suçla birleşmiş ise bunu yapanlara *idam* ve on beş yıla kadar *kürek cezası* gibi ağır cezalar dahi verilmiştir (Konan, 2011, ss. 166-168).

İncelediğimiz sicilde Edirne dâhilinde gerçekleşen tecavüz vakaları, yalnızca iki dava kaydına yansımıştır. Bu dava kayıtların birinde ırza geçme eylemi *fi'l-i şen* tabiriyle verilmişken, diğer dava kaydında ise *zina-ı duçar* şeklinde verilmiştir. Dava belgelerinden anlaşıldığına göre, darp ve tecavüze uğrayan kadın hem durumu ispatlayamamış hem de araya giren kişiler vasıtasıyla tecavüzcüsünden alacağı para karşılığı anlaşmaya razı olmak zorunda kalmıştır. Örneğin, 23 Mart 1827 tarihli belgede, Gümülcine Kazası'na bağlı Şancı Karyesi'nden Tayyibe Hatun, mahkeme gününden bir buçuk ay önce aynı köyden Ali tarafından darp edilip tecavüze uğradığına dair davacı olmuştur. Mahkemede Ali bu durumu inkâr etmiştir. Devamında Tayyibe Hatun durumu ispatlayamadığını belirtmiş ve araya giren kişiler vasıtasıyla Tayyibe Hatun yüz kuruş karşılığında Ali ile anlaşmaya razı olmuştur (EŞS, No. 341, s. 54-2/1).

Bazı davalarda zamanaşımı süresinin genellikle 15 yıl gibi bir süreyi geçmemesi belirtildiği¹² halde elimizdeki tecavüz dava kaydında, bu durum ihlal edilmiştir. Tecavüz davasına ait bu kayıta zaman aşımı ve şahitleri dinleme süresi sebep gösterilerek davanın kabul edilmediği görülmektedir. Örneğin, Üsküdar Nahiyesi'ne bağlı Pehlivan Karyesi'nden Elena babasıyla birlikte mahkemeye başvurup, aynı köyden Daço zımminin “mahkeme gününden sekiz ay evvel köyün deresi yakınlarında kendisine rast gelip tecavüz ettiğini” belirtip davacı olmuştur. Fakat mahkeme olay üzerinden sekiz ay geçtiğini ve şahitleri dinleme süresinin bir ayı geçtiğini neden göstererek, bunu Daço'ya iletmeye bile gerek olmadığını belirtip davayı sonuçlandırmıştır (EŞS, No. 341, s. 46-2/3).

3.2.5. Kazf (İftira) ve Şetm (Küfür)

“Kazf iffete iftira suçuna denilmekte” olup, hukukta iffete iftira ve sövme şeklinde iki çeşidi bulunmaktaydı. Sövmeye *ta'zir cezası* (*azarlama*) verilirken, iffete iftira ve sövmeye *had cezası* (*şer'iat cezası*) verilmiştir. Kazf suçuna verilen iki cezadan birincisi *seksen kırbaç*, diğeri ise *asli ceza* olmuştur. Ancak bu cezaların uygulanması için iki şahidin durumu onaylaması ve suçlunun da bir kere bile olsa durumu kabul etmesi gerekliydi. Ayrıca *hadd-i kazf* (*iftira suçunun cezası*)'ın uygulandığı şer'iyeye sicillerinde de görülmüştür (Akgündüz, 2006, s. 110).

Sicilde sadece 4 adet hakaret davasının yer alması, Edirne'de gerçekleşen hakaret olaylarının hepsinin mahkemeye taşınmadığını göstermektedir. Dava kayıtlarında küfür tabiri *şetm / şütum* şeklinde verilmiştir. Bunlardan 1 adet şetm davası, diğerleri de kazfla ilgili davalardır. Ayrıca bu dava türlerinde de belgelerin çoğunda olduğu gibi kadınlar mahkemeye bizzat değil de vekilleri vasıtasıyla başvurmuşlardır. Örneğin, şetm davasına ait belgede, Karaca Mahallesi'nden Emine vekili olan eşi vasıtasıyla mahkemede, komşusu Hafize'nin kendisine küfür ve hakaret ettiğine dair davacı olmuş, bu durumu iki şahitle de desteklemiştir. Ancak Hafize hem mahalle imamı hem de diğer önde gelen şahitleri vasıtasıyla durumu inkâr etmiştir. Şahitler Hafize'nin “kendi arzıyla mukayede ve sakin olduğunu hakaret edecek birisi olmadığını” belirtmişlerdir. Hafize de suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 54-1/1).

Genellikle dava kayıtlarında “Müslimin vasıtasıyla” şeklinde olayların çözülmesinde aracı olan kişilerin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, Mevlana Fahreddin Mahallesi'nden Zeliha mahkeme günü, Hüseyin'in ona “fahiş, kahbe, kazf ve şetm” ettiği hususunda davacı olmuştur. Aynı mahalleden Mehmed ile Ahmed'in bu duruma şahitlik etmeleriyle Hüseyin suçlu bulunmuştur. Mahkeme Hüseyin'e “ser-kazf” cezasının verilmesine hükmetmiştir. Ancak araya giren kişiler vasıtasıyla Zeliha ceza olarak verilecek ücreti almaktan vazgeçmiştir (EŞS, No. 341, s. 36-1/1).

¹² Davanın görülebilmesi için zamanaşımı süresi belirli durumlara göre değişkenlik gösterebilirdi. Detay için bkz. (Yörük, 2018, ss. 184-207).

Hakaret konularını içeren dava kayıtlarında şiddet, darp ve gaspa dair vakaların da olduğu görülmektedir. Örneğin, Hoca Ömer Mahallesi'nden Malamani Nasraniye, komşusu Dülger Estefani'nin "ona keserle saldırıp sol omuzunu ve başını darp edip ve aynı zamanda kazf" ettiği şikâyetiyle davacı olmuştur. Fakat durum ispatlanamadığı için Estefani suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 35-2/2). Diğer bir hakaret davasında ise Encanır Nasraniye, damadı Yamandi zımminin tarafından "eşyalarının gasp edildiğini ve Yamandi'nin ona kazf ettiği" iddiasıyla davacı olmuştur. Ancak Encanır bu durumu ispatlayamadığı için Yamandi suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 35-2/3).

3.2.6. Kundaklama davaları

Sicile yansıyan konulardan bir diğeri ise kundaklama vakalarıdır. Kundaklama vakalarına ait 2 adet belge bulunmaktadır. Bu kayıtların ikisinde de durum ispatlanamadığı için suçlanan kişi ceza da almamıştır. Bu belgelerin birinde Çöke Nahiyesi'ne bağlı Hancılar Karyesi'nden Gorki zımminin, aynı köyden olan Baron'un ona ait samanhanesini yaktığını belirtip davacı olmuştur. Ancak Baron bunu inkâr etmiş ve olay ispatlanamamıştır (EŞS, No. 341, s. 47-1/2). Diğer belgede ise Saraca Mahallesi'nden Mehmed Selim, Boluca Karyesi'nden "Danço'nun Çömlekçi Karyesi'ndeki ona ait samanhaneye ve ahırını ateşe verdiği" iddia etmiştir. Ancak bu durumu ispatlayamadığı için Danço suçlu bulunmamıştır (EŞS, No. 341, s. 19-2/2).

4. Sonuç

Edirne, Anadolu ve Balkan coğrafyasını birbirine bağlayan önemli bir güzergâhta yer almasından dolayı tarihi süreç içerisinde hem askeri bir üs, hem de ticari bir merkez konumunda olmuştur. Kent, padişahların bir müddet burada ikamet etmeleri nedeniyle ve önde gelen devlet adamlarıyla üçüncü kişilerin kurdukları vakıflar yoluyla gelişmiştir. Burada zamanla birçok görkemli yapılar inşa edilmiş ve şehrin eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı'nın büyük kentlerinden biri olan Edirne'ye ait kadı sicili çalışmamız, Osmanlı'nın toplumsal hayatına ayna tutmaktadır. Bereketli topraklara sahip Edirne'de tahıl üretimi, bağcılık, hayvancılık yapılmış ve çeşitli zanaat ürünleri imal edilmiştir. Sicilde bugün isimleri yok olan mahalle, tekke-zaviye, vakıf, hamam, han gibi yer ve yapı adları ile debbağ, dülger, habbaz, kazzaz, nalband, buzcu, kethüda, mütevellî gibi çeşitli meslek adları geçmektedir.

Her Osmanlı şehrinde olduğu gibi burada da farklı kültür ve dini-etnik unsurlar bulunmaktaydı. Birbirleriyle alışverişte bulunup ortak alanları paylaşarak, normal günlük hayat akışı içerisinde yaşamışlardır. Zira defterdeki mülk satışları, vakalar, komşuluk ilişkileri bunu göstermektedir.

Sicilden hareketle Edirne'nin aile yapısında kadınların iktisadi-sosyal hayatta aktif oldukları, vekilleri vasıtasıyla da olsa işlemlerini yürüttükleri anlaşılmaktadır. Genellikle boşanma vakalarının fazla olduğu görülürken, çocuk sayısı 2 ya da 4 ve tek eşliliğin de yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca kimsesiz ve yoksul çocuklar icar-ı sair uygulamasıyla istihdam edilmiştir. Mahkemede delil sunma önemli görülmüş ve bundan dolayı hırsızlık, darp ve yaralama eylemleri, cinayetler ve pek çok vaka delil yetersizliğinden dolayı aydınlatılamamıştır. Ayrıca bu dönemde günümüzde de ihtişamlığını koruyan Edirne darüşşifası, akıl hastalarının gönderildiği önemli bir tedavi merkezi olarak kullanılmıştır.

Ayrıca defterin ait olduğu dönemin özellikleri itibariyle, Sultan II. Mahmud (1808-1839) tarafından yapılan yeniliklerin izleri de özellikle askeri ve idari kısmı dava kayıtlarına yansımıştır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. ve Cin, H. (1989). Türk Hukuk Tarihi, C. 1. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Aküz, A. (2004). “XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri ve Bazı Değerlendirmeler”. *İSTEM*, sayı: 3, ss. 91-117.
- Akgündüz, A. (2006). Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri. İstanbul: Osmanlı Vakfı Araştırmaları Yayınları.
- Akgündüz, A. (2009). “İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer‘iyye Mahkemeleri Ve Şer‘iyye Sicilleri”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 14, ss. 13-48.
- Ağrgan, M. (2009). “Edirne’de Sultanların Av Bahçesi: Hadika-i Hassa”. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, sayı: 1, ss. 73-78.
- Aydın, A. M. (2010). Türk Hukuk Tarihi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Başoğlu, T. (2011). “Ta‘zir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (cilt: 40, ss. 198-202) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cin, H. (1988). İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Devellioğlu, F. (2016). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1984). “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, ss. 69-78.
- Erbay, C. (2006). “Nafaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (cilt: 32, ss. 282-285) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Güven, A. M. (2001). 33 Numaralı Konya Şer‘iyye Sicili (değerlendirme-transkripsiyon). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Konan, B. (2011). Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu. Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı, sayı: 29, ss. 150-172.
- Kurt, A. (1998). Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Küçük, F. (2013). 14 Numaralı Konya Şer‘iyye Sicili (1080-1081/1669-1670). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Ortaylı, İ. (2001). “Kadı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (cilt: 24, ss. 69-73) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ortaylı, İ. (2018). Osmanlı Toplumunda Aile. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özdemir, Rıfat (1990). Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810). *Belleten Dergisi*, cilt: LIV, sayı: 211, ss. 994-1052.
- Selçuk, H. (2014). Şer‘iyye Sicillerine Göre Vidin, Silistre Ve Sofya’da İhtida Hareketleri (XVIII VE XIX. Yüzyıl). *The Jurnal of Academic Social Science Studies*, sayı: 25-1, ss. 27-46.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat (MHŞ), Edirne Şer‘iyye Sicili (EŞS), Defter no. 341 (1241-1242 / 1825-1826).
- Uzunçarşılı, H. İ. (2014). Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uğur, Y. (2010). Şer‘iyye Sicilleri. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (cilt: 39, ss. 8-11) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ünal, A. M. (2007). Osmanlı Müesseseleri Tarihi. Isparta: Fakülte Kitabevi.

- Yılmazçelik, İ. (1998). “Şer'iyye Sicillerinin Bir Merkezde Toplanması Üzerine Bazı Mülâhazalar”. *1. Milli Arşiv Şûrası (20-21 Nisan 1998) Tebliğler Tartışmaları* (ss. 159-173). Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- Yörük, D. (2018). “Osmanlı Hukukunda Zamanaşımı Uygulamaları: Konya Örneği”, *Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'a Armağan, Türk Tarihi Araştırmaları*, (Editörler: Nurgül Bozkurt-Zübeyde Güreş Yağcı) (ss. 184-207). Ankara: Berikan Yayınevi.